

Таҳлили омории нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ ва муқоисаи онҳо

Мақола ба таҳлилу омӯзиши нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ бахшида шудааст. Панҷ нишондиҳандаи аслии рушди иқтисодӣ дар ин кишварҳо ММД, ММД-и сарона, МММ, МММ-и сарона ва сатҳи бекорӣ мавриди баррасии муаллиф қарор гирифта, бо ҷадвалу намудорҳо тамоюли ин нишондиҳандаҳо дар солҳои 1960-2019 нишон дода шудааст. Илова бар ин, барои амиқтар дарк кардани аҳамияти иқтисодии минтақаи Осиёи Шарқӣ саҳми кишварҳои ин минтақаро дар ММД-и ҷаҳонӣ таҳлил карда, аҳамияти ин минтақа барои омӯзиш асоснок карда шудааст.

Калидвожаҳо: рушди иқтисодӣ, Осиёи Шарқӣ, ММД, МММ, сатҳи бекорӣ, кишварҳои пешрафта, кишварҳои рӯ ба рушд, даромади паст, даромади миёнаи поён, даромади миёнаи боло, даромади баланд.

Ҳангоми омӯзиши таҷрибаи иқтисодии кишварҳои пешрафта, чиҳати истифода аз он дар амалисозии ҳадафҳои рушди худ, нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии онҳо маълумоти зиёдеро дода метавонанд. Дар воқеъ, ҳама назару гипотезаҳо дар омӯзиши рушди иқтисодӣ як кишвар ба далелу рақамҳо ниёз доранд. Агар як кишварро пешрафта меномем, ҳатман нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии онро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор медиҳем, то барои иддаои худ далели рақамӣ дошта бошем.

Пеш аз омӯзиши моделҳои иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ ба баррасии нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии ин кишварҳо дар давраи баъди Ҷанги Дуюми Ҷаҳон зарурат дорем. Нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии ин кишварҳо дар давраи мазкур чӣ тағйироте доштанд ва ба кадом самт ҳаракат мекарданд? Суръати рушди

иқтисодии ин кишварҳоро аз рӯйи додаҳои таърихӣ дида, муайян карда метавонем, ки модели иқтисодии кадом кишвари ин минтақа бояд омӯхта кадоме аз онҳо сарфи назар шавад.

“Рушди иқтисодӣ абзори қавитарин барои коҳиши фақр ва беҳбуд бахшидан ба сатҳи зиндагӣ дар кишварҳои рӯ ба рушд мебошад. Ҷам таҳлилҳои байни кишварҳо ва ҳам таҳлили кишварҳои алоҳида дар замони муайян далелҳои зиёдеро ироа мекунанд, ки барои расидан ба Ҳадафҳои ҳазорсолаи тавсеа, рушди босуръату устувор ҳатмӣ аст”[7]. Нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии як кишвар Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ(ММД), Маҷмӯи маҳсулоти миллӣ (МММ), ММД-и сарона, МММ-и сарона, сатҳи бекорӣ ва ғайра мебошанд. Дар адабиётҳои иқтисодӣ миёни мафҳумҳои “рушд” ва “тавсеа” фарқият вуҷуд дорад. Рушди иқтисодиро ба маънои зиёд шудани тавлидот дар қаламрави як кишвар ироа кардаанд, аммо тавсеаи иқтисодӣ таъсири ин зиёдшавӣ ва ё пешравиро ба зиндагии мардум низ дар бар мегирад[4]. Албатта, зиёдшавии физикии тавлидоти ноҳолис дар як кишвар дар ҳама ҳолат таъсири мусбати худро ба зиндагии мардуми он мерасонад. Аммо агар дар баробари рушди иқтисодӣ даромади миллӣ дуруст тақсим нашавад, ин ба афзоиши хало миёни дорову нодор оварда мерасонад. Ба ҳар ҳол, ҳадафи мо омӯзиши раванди рушди иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ мебошад, ки танҳо афзоиши физикии нишондиҳандаҳои асосии рушди иқтисодӣ дар ин мамлакатҳоро баррасӣ хоҳем кард. Баррасии таъсири рушди иқтисодӣ ба зиндагии мардум мавзӯи алоҳида буда, шояд дар омӯзишҳои баъдӣ баррасӣ шавад.

Аз миёни нишондиҳандаҳои зиёд мо панҷтои онро интихоб кардем: ММД, ММД-и сарона, МММ, МММ-и сарона ва сатҳи бекорӣ. Барои дарки амиқтари рушди иқтисодии як кишвар дигар нишондиҳандаҳоро низ омӯختан мумкин аст. Аммо барои ҳадафҳои мо ҳамин панҷ нишондиҳанда басанда аст. Нахуст дар як намоя ҳамин панҷ нишондиҳандаро бо нархҳои ҷорӣ (бо доллари ИМА) дар соли

2019 барои кишварҳои Осиёи Шарқӣ меорем, то як тасаввуре дар бораи ҳолати кунунии ин кишварҳо дошта бошем.

Расми 1. Намояи иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ

Намояи кишварҳои Осиёи Шарқӣ (додаҳои соли 2019)						
Номи давлат	ММД (млрд доллари ИМА)	МММ (млрд доллари ИМА)	ММД сарона	МММ сарона	Сатҳи бекорӣ (%)	Шумораи аҳоли (млн нафар)
Чин	14279.94	14246.12	10216.63	10192.44	5.15	1397.71
Ҷопон	5081.77	5266.95	40246.88	41713.47	2.40	126.26
Кореяи Ҷанубӣ	1646.74	1661.05	31846.22	32122.94	3.75	51.71
Муғулистон	14.00	12.42	4339.84	3852.43	10.03	3.23

Сарчашма: Хазинаи додаҳои Бонки ҷаҳонӣ, баҳши Нишондиҳандаҳои рушди ҷаҳонӣ

Аз рӯйи нишондиҳандаи ММД, Чин ва Ҷопон ду иқтисодии бузурги ҷаҳон мебошанд, ки мутақобилан дар ҷойи дуюм ва сеюм баъди ИМА қарор доранд. Кореяи Ҷанубӣ низ ба Даҳгонаи бузургтарин иқтисодҳои ҷаҳон ворид мешавад. Яъне қариб сеяки иқтисодҳои бузурги ҷаҳон дар минтақаи Осиёи Шарқӣ ҷойгир ҳастанд. Дар ҷустори пешин дидем, ки кишварҳои ин минтақа аз рӯйи заҳири табиӣ ва шароити ҷуғрофӣ аз кишварҳои дигар фарқияти зиёд надоранд. Ин ки иқтисодҳои се кишвари ин минтақа (аз панҷ кишвар) дар Даҳгонаи бузургтарин иқтисодҳои ҷаҳон қарор гирифтаанд, баёнғари сиёсати дурусти ин давлатҳо буда, аҳамияти омӯзиши моделҳои иқтисодии ин кишварҳоро зиёд мекунад.

Дар миёни ММД ва МММ фарқияти камтар дида мешавад. Ин ба он маъност, ки агар ширкатҳои хориҷӣ дар кишварҳои ин минтақа зиёд ҳастанд ва як қисми даромади ноҳолиси иқтисодӣ онҳоро ба кишвари худ мебаранд, дар баробари ин, ҳуди ин кишварҳо дар берун аз минтақа фаъолияти иқтисодии зиёд бурда, арзиши иловагӣ ба МММ-и худ ворид мекунанд. Аз расми боло маълум аст, ки фарқи нисбии ММД ва МММ дар ин кишварҳо хеле ночиз аст. Танҳо дар

Муғулистон он зиёдтар ба назар мерасад. Ҷопон ва Кореяи Ҷанубӣ аз хориҷ бештар аз он даромад мегиранд, ки ширкатҳои хориҷӣ аз ин кишварҳо берун мебаранд.

ММД ва МММ нишондиҳандаҳои муҳим дар омӯзиши иқтисодӣ як кишвар мебошанд. Аммо ин нишондиҳандаҳо вазни кишвар ва ё бузургу хурд будани онро дар назар намегиранд. Бинобар ин, барои дақиқтар муайян кардани сатҳи рушди иқтисодии як кишвар дар бештар маврид МММ-и сарона истифода мешавад. Бо вучуди дуҷумин иқтисодӣ ҷаҳон будани Чин, ин кишвар аз рӯйи нишондиҳандаи МММ-и сарона дар радаи поёнтар қарор дошта, аз рӯйи тақсимбандии Бонки Ҷаҳонӣ ба гурӯҳи кишварҳои дорои даромади миёнаи боло дохил мешавад. Ин тақсимот дар асоси МММ-и сарона иҷро шуда, ҳар сол 1 июл баъди нашри додаҳои рушди иқтисодии кишварҳои ҷаҳон барои соли гузашта каме тағйир дода мешавад. Дар расми 2 ин гурӯҳбандӣ оварда шудааст.

Расми 2. Гурӯҳбандии кишварҳо аз рӯйи даромад

Гурӯҳбандии кишварҳо аз рӯйи даромад (арзёбии соли 2020)	
Гуруҳ	Доманаи даромад
Даромади паст	<1036
Даромади миёнаи поён	1036-4045
Даромади миёнаи боло	4046-12535
Даромади баланд	>12535

Сарчашма: Сомонаи Бонки ҷаҳонӣ[3]

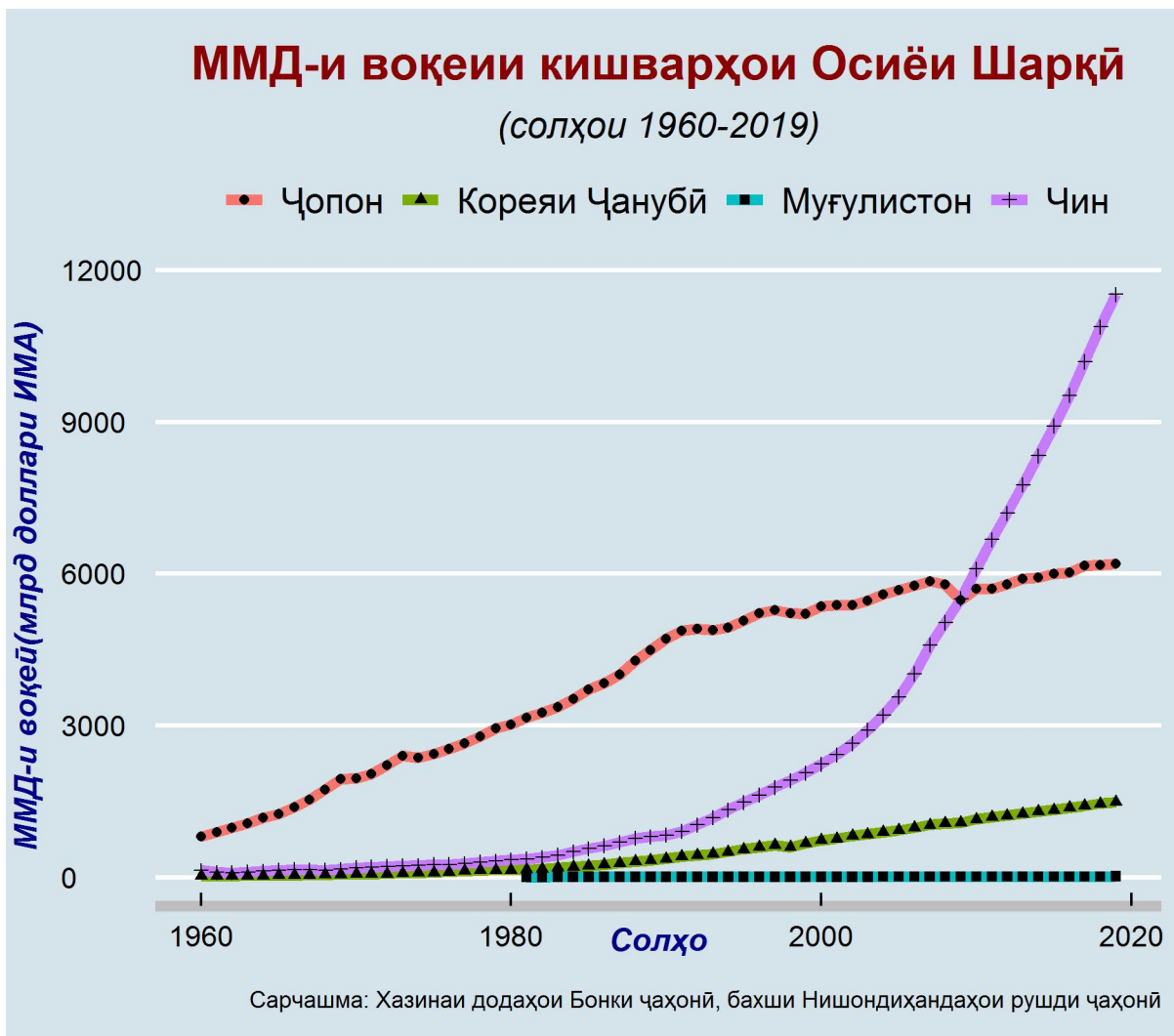
Тибқи гурӯҳбандии боло Ҷопон ва Кореяи Ҷанубӣ ба гурӯҳи кишварҳои дорои даромаи баланд дохил мешаванд. Муғулистон бошад ба гурӯҳи давлатҳои дорои даромади миёнаи поён медарояд. Барои муқоиса, Тоҷикистон дар ҳамин соли 2019 бо МММ-и саронаи баробар бо 1033 доллари ИМА ба гурӯҳи кишварҳои дорои даромади паст шомил мешавад. Аз расми 1 бармеояд, ки Ҷопон аз рӯи МММ-и сарона (41 713 доллари ИМА) дар ҷойи аввал қарор дошта, ҷойи дуюмро Кореяи Ҷанубӣ (32 123 доллари ИМА) ишғол намудааст. Сатҳи бекорӣ низ дар ҳамин ду кишвар аз ҳама пойин буда, ин нишондиҳанда дар Чин дар маҳқиқ қаноатбахш аст, вале дар Муғулистон аз меъёр зиёд ба назар мерасад. Аммо ин нишондиҳандаи маъмулӣ нест. Бо сабабҳои номаълуме дар соли 2019 Муғулистон сатҳи бекорӣ аз ҳад зиёд дорад. Дар асл, додаҳои дастрасшуда нишон медиҳанд, ки аз соли 2000 то 2018 ин нишондиҳанда барои Муғулистон дар доираи 3 то 7 дарсад қарор мегирад.

Тамоили нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ дар давраи баъди Ҷанги Дуюми Ҷаҳонӣ мавриди омӯзиши мо қарор мегирад. Дар шакли намудорҳо овардани ин нишондиҳандаҳо имкон медиҳад, ки ба осонӣ пасту баландиҳо дар ҳаракати ин нишондиҳандаҳо дида шавад. Танҳо модели кишварҳоеро метавон амиқтар омӯخت, ки нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии онҳо дар умум суръати баланди болоравиро дошта бошанд. Албатта, як иқтисод давраҳои рушд ва рукутро дорад. Аммо тамоили умумии он метавонад рӯ ба боло бошад ва ин болоравӣ суръати нисбатан баланд дошта бошад. Ин аст, ки бо омӯзиши нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии як кишвар мо ба натиҷа меем, ки моделҳои иқтисодии онро баҳри истифода дар амалисозии ҳадафҳои рушди иқтисодии кишвари худ мавриди омӯзиш қарор диҳем ё не.

ММД. Дар расми 3 ММД-и кишварҳои Осиёи Шарқӣ дар солҳои 1960-2019 дода шудааст (танҳо барои Муғулистон додаҳо аз соли 1980 дастрас ҳастанд). Ин ММД-и воқеӣ буда, бо нархҳои устувори соли 2010

бо доллари ИМА оварда шудаанд. Ин ба хотири он аст, ки ҳангоми муқоисаи ММД дар тӯли солҳои гуногун таваррум ба назар гирифта шуда, муқоиса дақиқтар сурат бигирад.

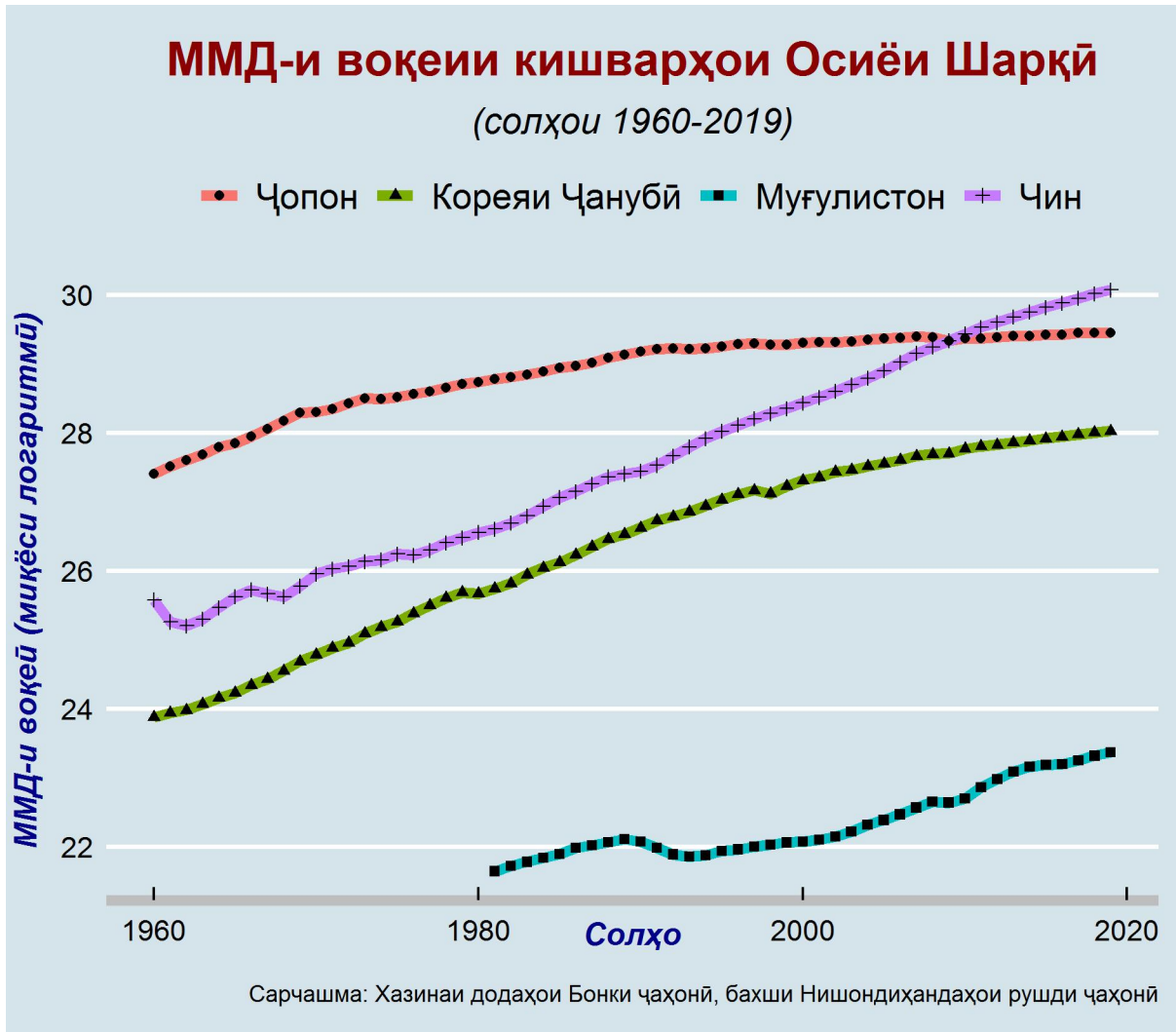
Расми 3. ММД-и воқеии кишварҳои Осиёи Шарқӣ

Аз намудори боло дида мешавад, ки ҳама кишварҳои минтақа дар ин давра рушд кардаанд. Аммо аз сабаби нисбатан хурд будани иқтисоди Муғулистон дар чунин намудор бо рақамҳои аслии самти ҳаракати иқтисоди ин кишвар маълум нест. Бинобар ин, намудори

худо дар миқёси логаритмӣ (логарифмӣ) месозем, то ки самти ҳаракати ҳама кишварҳо ба осонӣ дида шавад.

Расми 4. ММД-и кишварҳои Осиёи Шарқӣ (миқёси логаритмӣ)

Акнун самти ҳаракати иқтисодёти ҳар чор кишвари мавриди назари худро ба осонӣ дида метавонем. Маълум аст, ки рушди иқтисодии Чопон дар нимаи дуюми асри 19 оғоз шудааст. Аммо маълумоти омории он давра дастраси мо нест ва гузашта аз ин, он давраи Чопонро наметавон бо дигар кишварҳои ин минтақа муқоиса кард. Ба ҳар ҳол, баъди Ҷанги Дуюми Ҷаҳон низ Чопон босуръат рушд кардааст ва ин давраро омӯхтан ба манфиати мост. Дар давраи мавриди назари мо Чопон ва Корейи Ҷанубӣ аз солҳои 1960 то 1990 рушди

устувор доштаанд. Дар солҳои 1990-ум Ҷопон ба рукуди иқтисодӣ рӯ ба рӯ мешавад, ки то имрӯз натавонистааст суръати рушди иқтисодии худро зиёд кунад. Вале Кореяи Ҷанубӣ бо вучуди пастрар шудани суръати рушд ҳамонро ба самти боло ҳаракат дорад. Чин дар солҳои 1960-ум то миёнаҳои солҳои 1970-ум ҳеҷ рушди назаррасе надоштааст. Аввал рукут мекунад ва баъдан танҳо аздастдодаҳои худро барқарор мекунад. Вале баъди даст задани ҳукумати ин кишвар ба ислоҳоти кулӣ дар нимаи дуюми солҳои 1970-ум иқтисоди ин кишвар суръати рушди бесобиқаро ба даст меорад. Дар натиҷа, дар соли 2009 Ҷопонро гузашта, ба дуюмин иқтисоди ҷаҳон табдил меёбад. Ҳоло ҳам ин кишвар суръати рушди нисбатан баландро дорад. Кишвари Муғулистон таҷрибаи дигар дорад. Ин кишвар танҳо баъди соли 2000-ум суръати рушди нисбатан баландро ба даст овардааст. Чунончун ки дар ҷустори пешин дидем, ин пешравӣ дар натиҷаи истихроҷӣ бештари захираҳои табиӣ ин кишвар муяссар гаштааст.

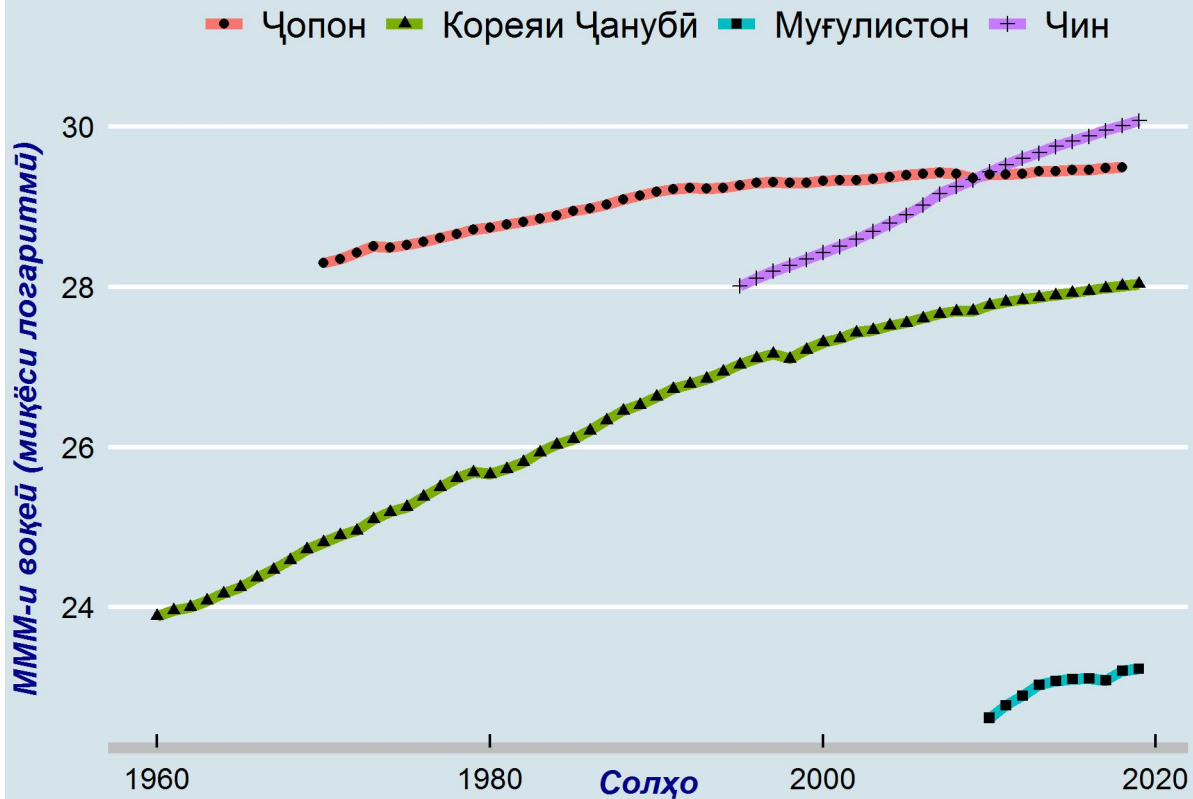
МММ. МММ-и воқеӣ дар кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ аз ММД-и воқеии онҳо кам фарқ мекунад. Инро мо дар намои ин кишварҳо дида гузаштем. Бо вучуди маълумоти камтар тамоили ин нишондиҳанда монанд ба тамоил дар нишондиҳандаи ММД-и воқеӣ аст. Дар расми 5 МММ-и воқеии кишварҳои Осиёи Шарқӣ оварда шудааст.

Расми 5. МММ-и воқеии кишварҳои Осиёи Шарқӣ

МММ-и воқеи кишварҳои Осиёи Шарқӣ

(солҳои 1960-2019)

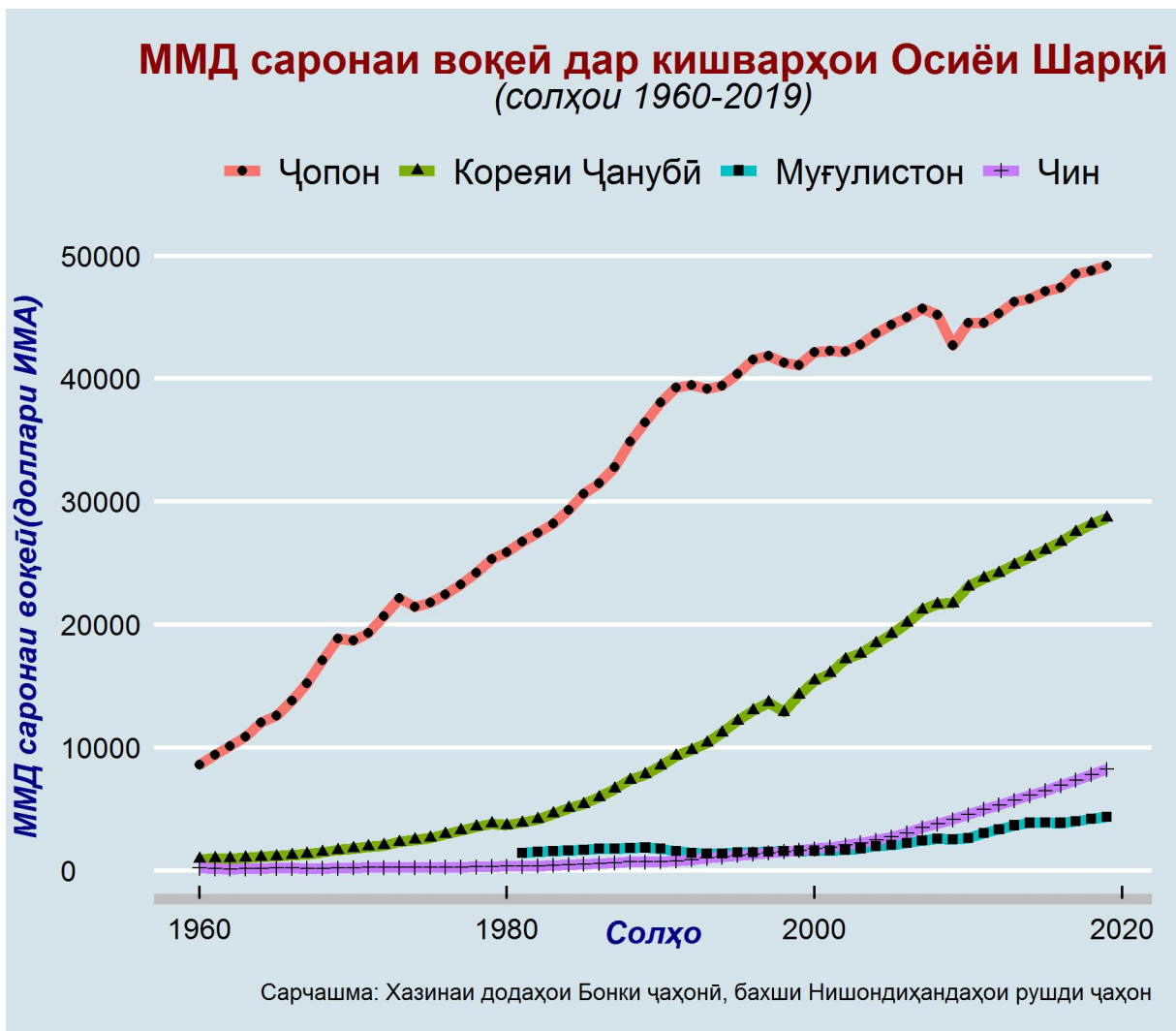
Сарчашма: Хазинаи додаҳои Бонки ҷаҳонӣ, баҳши Нишондиҳандаҳои рушди ҷаҳонӣ

Самти ҳаракати ММД-и саронаи воқеӣ ва МММ-и саронаи воқеӣ дар кишварҳои Осиёи Шарқӣ ба ҳам монанд ҳастанд. Аз расмҳои 6 ва 7 дида метавонем, ки дар ин нишондиҳандаҳо Чопон ва Кореяи Ҷанубӣ мавқеи баландтарро касб кардаанд. Чопон аз аввали давраи мавриди назари мо мавқеи аввалро касб карда буд. Вале Кореяи Ҷанубӣ дар аввал мавқеи наздик ба Чину Муғулистонро доштааст. Аммо баъдан суръати рушди бештар касб карда, аз ин ду кишвар болотар меравад ва баъди солҳои 80-ум ҷаҳиши иқтисодӣ дорад, ки ин кишварро аз рӯи нишондиҳандаҳои мазкур ба Чопон хеле наздик мекунад. Муғулистон дар ин нишондиҳанда низ рушди нисбатан кам дорад. Чин аз ҳисоби зиёд шудани аҳоли дар ин нишондиҳандаҳо натавонистааст, ду

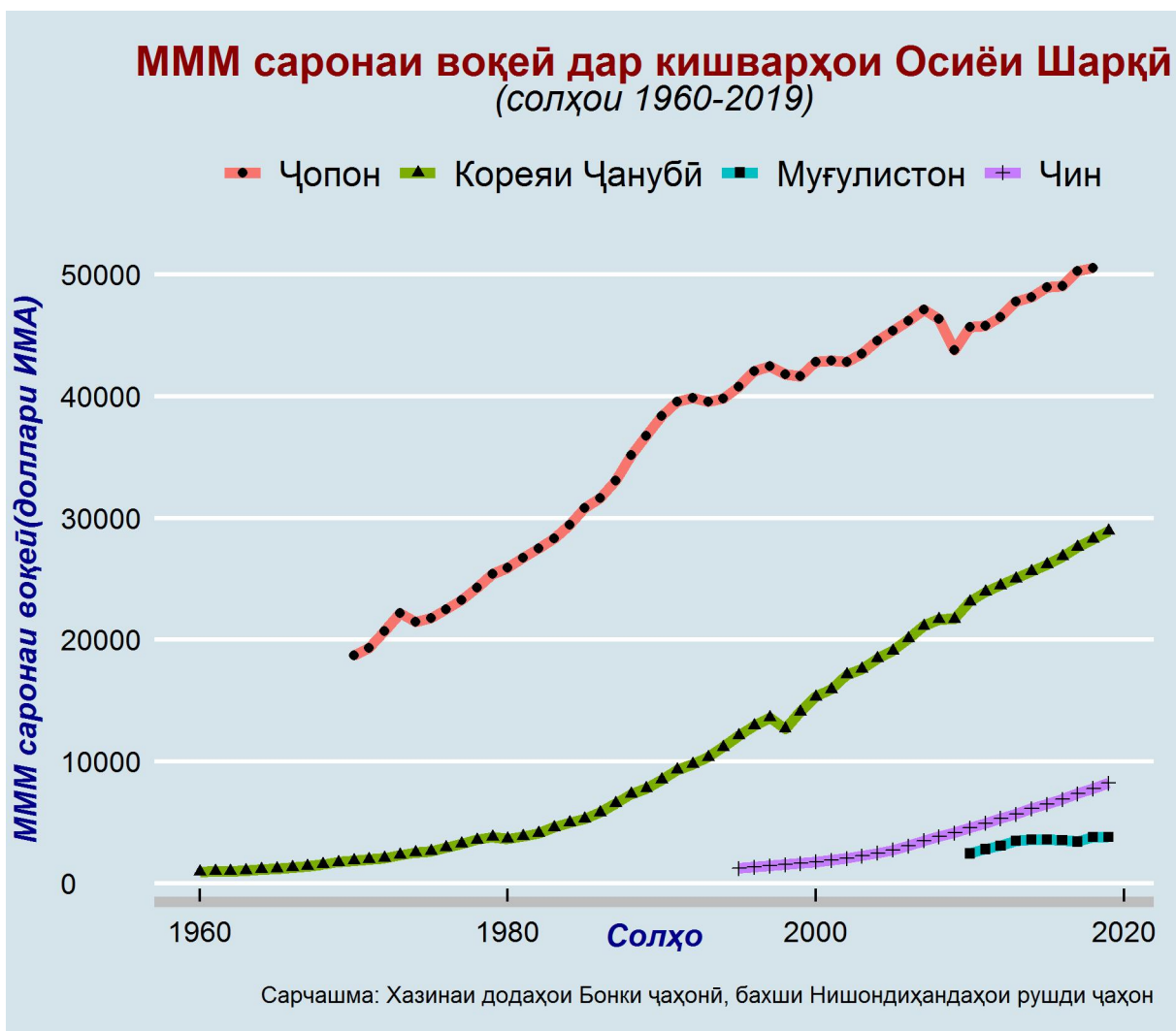
кишвари пешсафи минтақаро гузарад, ҳамчуноне ки дар нишондиҳандаҳои ММД ва МММ гузаштааст.

Воқеияти дигаре, ки дар ин ду расм мебинем, ин аст, ки Ҷопон аз рӯйи ин ду нишондиҳанда пайваста рушд кардааст. Суръати рушди ночизе, ки баъди соли 1991 дошт, аз ҳисоби зиёд нашудани аҳолии он ба ММД-и саронаи воқеӣ ва МММ-и саронаи воқеӣ таъсири назаррас расонидааст. Дар воқеъ, агар шумораи аҳолии Чин дар муддати аз соли 1991 то соли 2019 ба андозаи 246.93 миллион нафар зиёд шуда бошад, дар ин давра шумораи аҳолии Ҷопон танҳо ба андозаи 2.34 миллион нафар зиёд шудааст. Бинобар ин, бо вучуди суръати пасттарини рушди иқтисодӣ дар минтақаро доштан, дар ММД-и саронаи воқеӣ ва МММ-и саронаи воқеӣ барои Ҷопон зиёдшавиро ба мушоҳида мегирем.

Расми 6. ММД-и саронаи воқеии кишварҳои Осиёи Шарқӣ

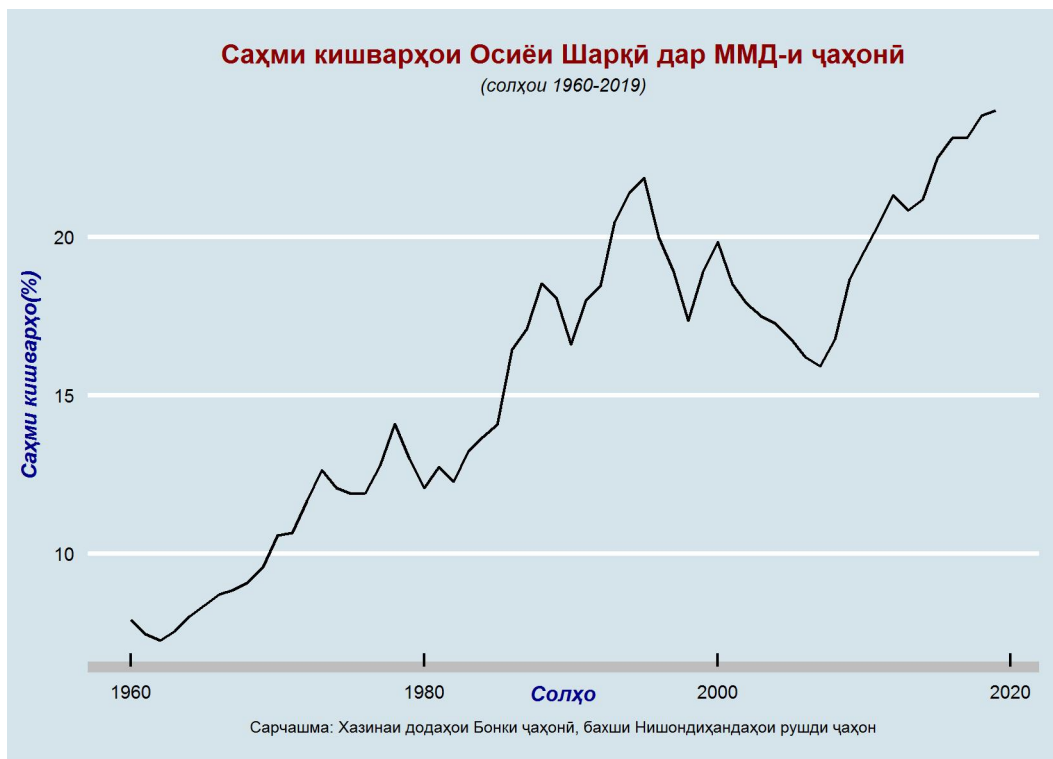
Расми 7. МММ-и саронаи воқеии кишварҳои Осиёи Шарқӣ

Барои амиқтар дарк кардани аҳамияти иқтисодии минтақаи Осиёи Шарқӣ саҳми кишварҳои ин минтақаро дар ММД-и ҷаҳонӣ дидан лозим аст. Аз сомонаи Бонки Ҷаҳонӣ ММД-и ҷаҳониро дастрас кардан имкон дорад. Аммо ММД-и кишварҳои Осиёи Шарқӣ дар якҷоягӣ нестанд. ММД-и чор кишвари минтақаро (додаҳо барои Кореяи Шимолӣ дастрас нестанд) бо ҳам чамъ карда, ММД-и минтақаи Осиёи Шарқиро ба даст меорем. Бо истифода аз забони барномарезии “R” ин додаҳоро коркард карда, саҳми кишварҳои Осиёи Шарқӣ дар ММД-и ҷаҳониро (бо фоиз) ҳамчун нишондиҳандаи алоҳида ҳосил

менамоем. Дар расми 8 ин нишондиҳанда дар шакли намудори хаттӣ оварда шудааст.

Расми 8. Саҳми кишварҳои Осиёи Шарқӣ дар ММД-и ҷаҳонӣ

Аз намудори боло ба осонӣ дида метавонем, ки саҳми кишварҳои Осиёи Шарқӣ дар ММД-и ҷаҳон аз соли 1963 инҷониб пайваста зиёд шудааст. Агар дар соли 1960 саҳми ин минтақа дар иқтисоди ҷаҳонӣ ба 7.89 дарсад баробар буд, онҳо тавонистанд онро дар соли 1980 ба 12.07 дарсад, дар соли 2000-ум ба 19.84 дарсад ва саранҷом дар соли 2019 ба 24 дарсад расонанд. Танҳо дар даврони бӯҳронҳои иқтисодии муайян ин сатҳ каме пойин меравад, вале дар даврони оромӣ пайваста зиёд мешавад. Дар солҳои 1970 ва 1980-ум дар пайи ҷаҳиши нархи нафт поён меравад ва дар аввали солҳои навадум каме пастишавии он ба рукути иқтисодии Ҷопон рабт дорад. Дар замони Бӯҳрони молиявии Осиё (1997) ин нишондиҳанда коҳиши назаррасро дорад. Баъдан дар солҳои 2003 то 2008 тамоюли коҳишбӣи муҳлатнок ба назар мерасад. Ба эҳтимоли зиёд, ин аз ҳисоби зиёд шудани ММД-и

кишварҳои содиркунандаи нафту газ аст. Чунки дар ин давра саҳми онҳо дар иқтисоди ҷаҳонӣ зиёд мешавад ва ин ба таври табиӣ саҳми кишварҳои мавриди назари моро кам мекунад. Аммо Бухрони молиявии ҷаҳонии соли 2008 ин бартариро аз кишварҳои содиркунандаи нафт мегирад ва саҳми кишварҳои мавриди назари мо тамоили мусбат ба худ мегирад.

Дар ҳоле ки кишварҳои Осиёи Шарқӣ аз оғози парвози озодонаи худ дар фазои сиёсии ҷаҳон тавонистанд саҳми худро дар иқтисоди ҷаҳонӣ се баробар зиёд кунанд, чунин ба назар мерасад, ки Тоҷикистони мо дар ин самт таҷриба надоштааст. Саҳми кишвари мо дар ММД-и ҷаҳонӣ дар соли 1990, охирин соли пурраи мавҷудияти Иттиҳоди Шӯравӣ, ба 0.012 дарсад баробар буд. Дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандӣ сатҳи ин нишондиҳанда дар соли 2000 то ба 0.003 дарсад пойин шуд. Соли 2019 саҳми мо 0.009 дарсад буд, ки ин аз соли 1990 камтар аст. Танҳо дар солҳои 2013-2015 ҳамагӣ се сол ин нишондиҳанда дар Тоҷикистон ба 0.011 дарсад шуда буд, ки мутаассифона дар солҳои баъдӣ пойин рафт. Аз рӯйи ин нишондиҳанда, мо се даҳсола боз саҳми худро зиёд карда наметавонем. Агар таъсири муҳоҷирати меҳнатиро аз ин нишондиҳанда бардорем, боз ҳам камтар мешавад. Шояд истифода аз таҷрибаи муваффақи кишварҳои Осиёи Шарқӣ мавқеи моро дар иқтисоди ҷаҳонӣ мустаҳкамтар карда тавонад.

Ҳама нишондиҳандаҳои баррасишуда дар ин ҷустур баёнгари он ҳастанд, ки кишварҳои Осиёи Шарқӣ, махсусан Ҷопон, Чин ва Кореяи Ҷанубӣ сиёсати иқтисодии дурустро ба роҳ мондаанд. Ин кишварҳо бо дарки дурусти илми иқтисод ва муносибатҳои байналмилалӣ иқтисодӣ тавонистанд дар як давраи кӯтоҳ дар баробари кишварҳои Ғарб қудрати иқтисодиву технологӣ бошанд. Ба таври ҷиддӣ омӯхтани низоми сиёсиву иқтисодии ин кишварҳо ва дар заминаи он ислоҳоти бунёдӣ ворид кардан дар кишвари худ вазифаи ҳар як давлатмард ва блоки иқтисодӣ дар кишварҳои рӯ ба инкишоф мебошад. Тоҷикистони азизи мо низ аз ин қоида истисно нест. Набояд бо муқоисаи

нишондиҳандаҳои иқтисодии худ бо солҳои ҷанги шаҳрвандӣ маҳдуд шуда, аз суръати рушди иқтисодии кишвари худ қаноатманд бошем. Вақт аст, ки дар масири ислоҳоти иқтисодии бунёди ҷидди иқдом намуда, дар заминаи таҷрибаи кишварҳои пешрафта, барои Тоҷикистони азиз модели беҳтари иқтисодиро таҳия ва амалӣ созем. Кишварҳои Осиёи Шарқӣ тавонистанд ин иқдомро пиёда сохта, ҷойгоҳи худро дар низоми иқтисодии муосири ҷаҳонӣ касб кунанд. Мо низ бар асоси омӯзиши таҷрибаи ислоҳоти иқтисодии осийӣ метавонем нишондиҳандаҳои болои иқтисодӣ дошта бошем.

Сарчашмаҳо

1. Poonkulali Thangavelu Top Ten US Economic Indicators - <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/020215/top-ten-us-economic-indicators.asp>
2. Harry Mitchell. Macroeconomic Statistics - <https://slideplayer.com/slide/6395272/>
3. Umar Serajuddin, Nada Hamadeh. New World Bank country classifications by income level: 2020-2021 - <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2020-2021>
4. M. L. Jhingan The Economics of Development and Planning. 41st Edition, Delhi-2016. P. 5.
5. Habib Ahmed Elsayir. An Econometric Time Series GDP Model Analysis: Statistical Evidences and Investigations. Journal of Applied Mathematics and Physics. 2018. P. 2635.
6. Elena-Adriana ANDREI. Econometric Modeling of GDP Time Series. Theoretical and Applied Economics, Volume XVIII (2011). No. 10(563). Pp. 91-98.
7. Organization for Economic Co-operation and Development, Department for Economic Development. Growth: Building Jobs And Prosperity In Developing Countries - <https://www.oecd.org/derec/unitedkingdom/40700982.pdf>

Таҳлили омории нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ ва муқоисаи онҳо

Мақола ба таҳлилу омӯзиши нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии кишварҳои Осиёи Шарқӣ бахшида шудааст. Панҷ нишондиҳандаи аслии рушди иқтисодӣ дар ин кишварҳо ММД, ММД-и сарона, МММ, МММ-и сарона ва сатҳи бекорӣ мавриди баррасии муаллиф қарор гирифта, бо ҷадвалу намудорҳо тамоюли ин нишондиҳандаҳо дар солҳои 1960-2019 нишон дода шудааст. Илова бар ин, барои амиқтар дарк кардани аҳамияти иқтисодии минтақаи Осиёи Шарқӣ саҳми кишварҳои ин минтақаро дар ММД-и ҷаҳонӣ таҳлил карда, аҳамияти ин минтақа барои омӯзиш асоснок карда шудааст.

Калидвожаҳо: рушди иқтисодӣ, Осиёи Шарқӣ, ММД, МММ, сатҳи бекорӣ, кишварҳои пешрафта, кишварҳои рӯ ба рушд, даромади паст, даромади миёнаи поён, даромади миёнаи боло, даромади баланд.

Дар бораи муаллиф: Баротов Лутфулло Собирович, ходими калони илмии Институти омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё ва Аврупои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 33, тел. 918 78 05 55, e-mail: mehr1981@mail.ru

Статистический анализ и сравнение показателей экономического развития стран Восточной Азии

Статья посвящена изучению и анализу показателей экономического развития стран Восточной Азии. Автором были проанализированы пять основных показателей экономического развития ВВП, ВНП, ВВП на душу населения, ВНП на душу населения и уровень безработицы и их тренд, в период 1960-2019 гг. которые отображены в таблицах и графиках. Кроме того, для более глубокого изучения места Восточно-Азиатского региона в мировой экономике,

автор подверг анализу долю этого региона в мировом ВВП и тем самым обосновал актуальность изучения этого региона.

Ключевые слова: экономическое развитие, Восточная Азия, ВВП, ВВП, уровень безработицы, развитые страны, развивающиеся страны, низкий доход, низкий средний доход, высокий средний доход, высокий доход.

Об авторе: Баротов Лутфулло Собирович, старший научный сотрудник Института изучения проблем стран Азии и Европы Национальной Академии наук Таджикистана. Адрес: 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки 33, тел. 918 78 05 55, e-mail: mehr1981@mail.ru

Statistical Analysis and Comparison of Economic Development Indicators in East Asian Countries

The article is devoted to the study and analysis of indicators of economic development in East Asia. The author analyzed five main indicators of economic development GDP, GNP, GDP per capita, GNP per capita and unemployment rate and their trend, in the period 1960-2019, which are displayed in tables and graphs. In addition, for a deeper study of the place of the East Asian region in the world economy, the author analyzed the share of this region in world GDP and thereby substantiated the relevance of studying this region.

Key words: economic development, East Asia, GDP, GNP, unemployment rate, developed countries, developing countries, low income, low middle income, high middle income, high income.

About the author: Barotov Lutfullo Sobirovich, senior researcher at the Institute for Asian and European Studies of the National Academy of Sciences of Tajikistan. Address: 734025, Dushanbe, Rudaki Avenue 33, tel. 918 78 05 55, e-mail: mehr1981@mail.ru